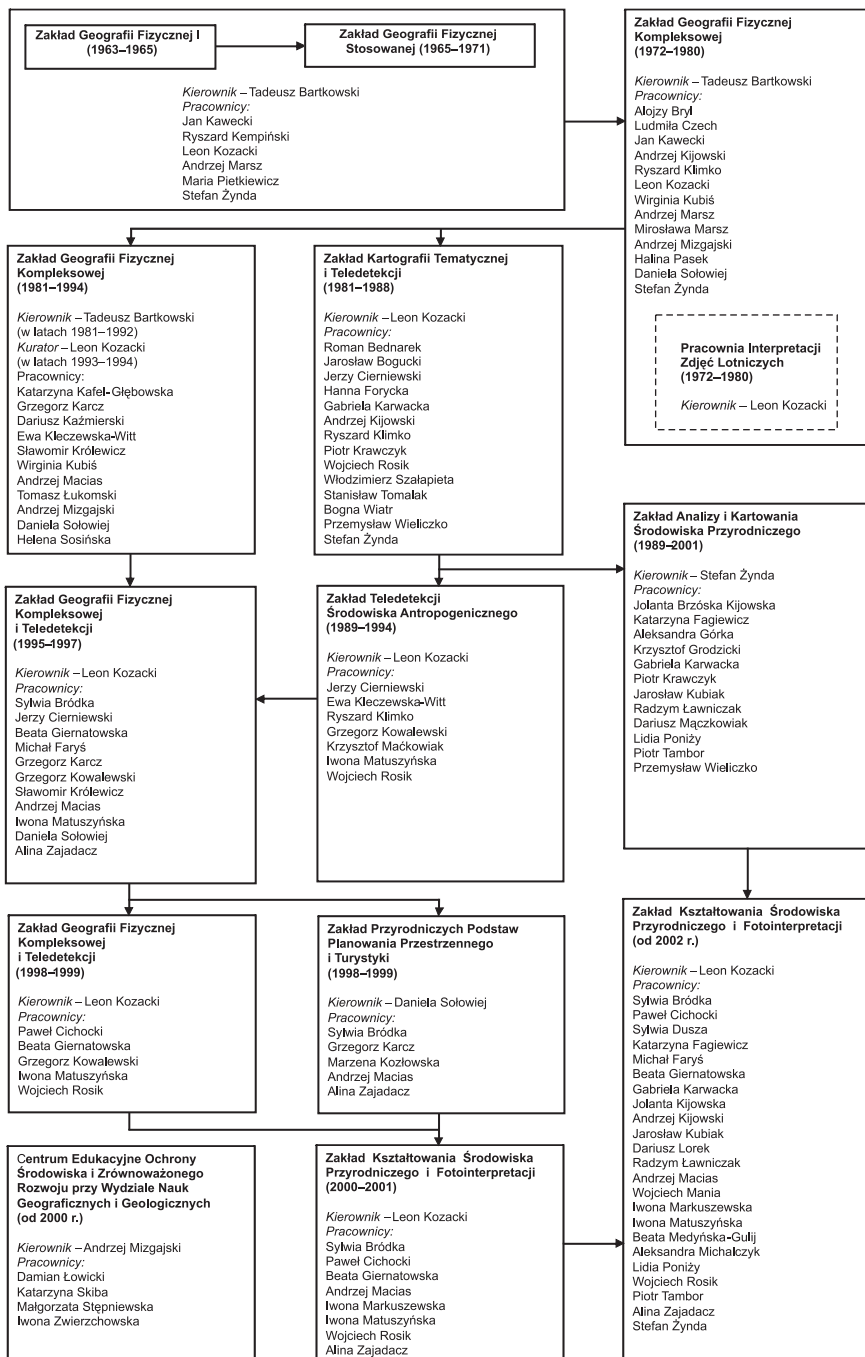

Sylwetka prof. dr. hab. Tadeusza Bartkowskiego – prekursora kompleksowego kierunku badań środowiska przyrodniczego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Prof. dr hab. Tadeusz Bartkowski urodził się 29 września 1920 roku w miejscowości Gnin w powiecie nowotomyskim, w województwie poznańskim, jako syn Stanisława Bartkowskiego oraz Kunegundy z domu Sulikowskiej. Szkołę powszechną ukończył w miejscowości Granowo, położonej w tym samym powiecie, a w 1935 roku rozpoczął naukę w gimnazjum ogólnokształcącym im. Ignacego Paderewskiego w Poznaniu. Tam też zdał egzamin dojrzałości w 1939 roku. Latem 1945 roku rozpoczął studia geograficzne na Uniwersytecie Poznańskim, kończąc je w 1948 roku. W początkowym okresie studiów rozpoczął pracę zawodową najpierw jako asystent-wolontariusz, następnie jako młodszy pracownik etatowy i w końcu jako starszy asystent w Instytucie Geografii Uniwersytetu Poznańskiego. Tytuł magistra filozofii w zakresie geografii uzyskał na podstawie pracy pt. *Zasięg gospodarczy i kulturalny Poznania*. W pierwszym okresie swojej działalności badawczej opublikował 5 pozycji naukowych oraz wykonał wiele prac zleconych, w tym między innymi materiały wiertnicze z obszaru Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej na potrzeby prac nad przeglądową mapą geologiczną Polski w skali 1:300 000. Stopień doktora nauk matematyczno-przyrodniczych uzyskał w 1951 roku na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem prof. Augusta Zierhoffera pt. *Rozwój polodowcowej sieci hydrograficznej Wielkopolski Środkowej*. W 1953 roku rozstał się z Uniwersytetem i podjął pracę jako kierownik w Zespole Fizjograficznym w Przedsiębiorstwie „Miasto-projekt”, a następnie przeszedł na takie samo stanowisko w Pracowni Fizjograficznej w Przedsiębiorstwie „Geoprojekt”. Po trzech latach powrócił do pracy w Instytucie Geograficznym UP obejmując stanowisko adiunkta w Katedrze Geografii Fizycznej. W 1960 roku uzyskał tytuł doktora habilitowanego na podstawie dwóch prac: *Budowa geologiczna a morfologia środkowego odcinka Wału Zielonogórskiego* oraz *Niektóre problemy geomorfologiczne i hydrograficzne dorzecza Złotej Łącznej*. W okresie między doktoratem a habilitacją Tadeusz Bartkowski opublikował 26 pozycji naukowych o zróżnicowanej tematyce z zakresu geomorfologii i geografii fizycznej kompleksowej. W 1963 roku objął kierownictwo **Zakładu Geografii Fizycznej I** przemianowanego w 1965 roku na **Zakład Geografii Fizycznej Stosowanej**, a z rokiem 1972 na **Zakład Geografii Fizycznej Kompleksowej**, którym kierował do chwili swojej śmierci (ryc. 1).

Bibliografia prac prof. dr. hab. Tadeusza Bartkowskiego liczy sobie prawie 400 pozycji, w tym 84 obcojęzyczne. Jak zauważają M. Pietrzak i D. Sołowiej (1997) w aktywności naukowej Profesora wyróżnić można trzy podstawowe okresy. Początkowo Jego zainteresowania koncentrowały się na zagadnieniach geomorfologii glacialnej. Szczególnie ważne były te działania badawcze, których efektem stało się

Ryc. 1. Zmiany struktury organizacyjnej oraz składu osobowego zakładów związanych z geografiami fizyczną kompleksową na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1963–2008

sformułowanie koncepcji strefowego przebiegu procesu deglacji na obszarach niżowych w Polsce. Na tym tle coraz wyraźniej widoczne były badania związane z problemem podziałów przestrzeni przyrodniczej na jednostki fizycznogeograficzne różnej rangi, wykonywane przede wszystkim dla Wielkopolski, których cennym uzupełnieniem stały się z kolei prace podejmujące wątki granic historycznych oraz trwałości krajobrazu kulturowego w tym obszarze. Bezpośrednim efektem tych działań stała się opublikowana w 1970 roku monografia geograficzna *Wielkopolska i Środkowe Nadodrze*. Było to pierwszy przykład nowoczesnego i syntetycznego opracowania geograficzno-regionalnego wykonanego dla tak dużego obszaru (S. Żynda, L. Kozacki 1997).

Z końcem lat 60. ubiegłego wieku coraz wyraźniej zaczął się pojawiać nurt określany mianem geografii stosowanej, a następnie geografii fizycznej kompleksowej. Szczególną pozycję w dorobku z tego zakresu zajmują zwarte opracowania naukowe o charakterze skryptów i podręczników akademickich. Do najważniejszych zaliczyć należy monografie, będące początkowo skryptami akademickimi: *Kształtowanie i ochrona środowiska* (1979, 1981), *Zastosowania geografii fizycznej* (1974, 1986), *Metody badań geografii fizycznej* (1977) oraz *Wypisy do geografii turystycznej* (1977, 1980). Ich ogromne walory poznawcze i edukacyjne zdecydowały o kolejnych wznowieniach i wydaniach uzupełnionych. Dla opracowań tych znamienne są pewne wspólne wątki dotyczące m. in. rozważań teoretycznych odnoszących się głównie do aparatu pojęciowego używanego w tej dziedzinie wiedzy stosowanej oraz propozycji wykorzystania określonych metod oceny zasobów przyrodniczych na potrzeby człowieka w zależności od celu i skali prowadzonych analiz oraz stawianych hipotez z zakresu planowania przestrzennego. Zorientowanie procesu waloryzacji środowiska przyrodniczego na wymagane prawem procedury planistyczne oraz tworzone na te potrzeby opracowania środowiskowe uznawane było przez prof. dr. hab. Tadeusza Bartkowskiego za szczególnie ważne i wciąż aktualne.

Trzeci warty zauważenia kierunek zainteresowań badawczych związany jest z upowszechnieniem się w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku podejścia krajobrazowo-ekologicznego w badaniach nad środowiskiem przyrodniczym. Nie do przecenienia są w tym przypadku prace traktujące o ekologii miast, które zawierają autorskie koncepcje eko- i geosystemu miasta oraz dyskusje nad pojęciem ekologii krajobrazu. W tym kontekście należy wspomnieć o udziale prof. dr. hab. Tadeusza Bartkowskiego w wielu ważnych międzynarodowych sympozjach i konferencjach naukowych, do czego inspiracją i zachętą była Jego działalność w pracach Międzynarodowej Unii Geograficznej „Synteza krajobrazowa” oraz w Międzynarodowej Asocjacji Ekologii Krajobrazu (IALE), której był współzałożycielem i członkiem władz oraz założycielem oddziału polskiego. Do szczególnie interesujących należą wystąpienia na konferencjach w Smolenicach (1973 i 1976), Starej Lesnej (1979), Veldhoven (1981), Piesschanach (1982), Joensuu (1983), Roskilde (1984), Roskilde i Dudince (1991).

Prof. dr. hab. Tadeusz Bartkowski wykształcił ponad 200 magistrantów, był promotorem 12 doktoratów oraz patronował 5 habilitacjom. Jego szerokie zainteresowania naukowo-poznawcze były z powodzeniem rozwijane przez młodszych współpracowników. Profesor stał się inspiratorem realizacji wielu dysertacji na-

ukowych z zagadnień: kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego (S. Żynda 1978, L. Kozacki 1980), jego waloryzacji na potrzeby człowieka (A. Marsz 1972, D. Sołowiej 1992), ekologii krajobrazu rolniczego (A. Mizgajski 1990), ekologii miast (R. Klimko 1991), badań nad strukturą i funkcjonowaniem krajobrazu (D. Sołowiej 1982, M. Pietrzak 1989, R. Klimko 1982, 1991), akustyki krajobrazu (W. Kubiś 1986).

Zdaniem M. Pietrzaka i D. Sołowiej (1997) do największych osiągnięć prof. dr. hab. Tadeusza Bartkowskiego zaliczyć należy:

- stworzenie koncepcji deglacji strefowej na Niżu Polskim;
- promowanie idei racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody;
- przeprowadzenie dyskusji pojęć z zakresu ekologii krajobrazu oraz kształtowania i ochrony środowiska;
- wypracowanie w latach 70. XX wieku spójnych podstaw teoretycznych i metodycznych ocen środowiska przyrodniczego, w tym jego atrakcyjności i przydatności dla potrzeb turystyki i rekreacji, a w okresie późniejszym propagowanie idei praktycznych zastosowań badań fizycznogeograficznych szczególnie na gruncie planowania przestrzennego;
- stworzenie podstaw rozwoju tzw. ekologii i geosystemologii miast.

A. Mizgajski (1992) tak wspomina osobę prof. dr. hab. Tadeusza Bartkowskiego: „W dyskusjach naukowych szukał zawsze elementów pozytywnych i konstruktywnych. Był wyjątkowym typem przełożonego, który dawał nam swobodę nie stosując jakichkolwiek rygorów. Jednocześnie znajdował czas dla współpracowników na każdą prośbę służąc dyskretną radą i dyskutując przedstawione problemy. Przy tym nie zdejmował z nas nawet części odpowiedzialności za to, co robimy. Dawał nam szkołę skromności i wyrozumiałości dla bliźnich, szkołę niezależnego myślenia i szerokich skojarzeń, wreszcie szkołę zaangażowania w pracę, ale i dystansu do własnych dzieł”.